

Povratak kao način traženja sebe

(Svetlana Žuchová, *Slike iz života M.*, prevela sa slovačkoga Sanja Milićević Armada, Hena com, Zagreb, 2016)

Svetlana Žuchová (1976) danas je već priznata slovačka autorica koja iza sebe, osim zbirke novela *Dulce de Leche* (2003, *Nagrada Ivana Kraska* za mlade autore), ima i zapaženu novelu *Yesim* (2006), roman *Zlodeji a svedkovia* (*Lopovi i svjedoci*, 2011) i, za sada posljednje djelo, roman o kojemu će ovdje biti riječi, *Obrazy zo života M.* (2013) i koji je preveden na hrvatski jezik pod naslovom *Slike iz života M.* (2016). Roman je 2015. dobio *Nagradu Europske Unije za književnost*.

Žuchová pripada naraštaju mlađih autorica i autora slovačke prozne književnosti (npr. Ivana Dobrakovová, Zuska Kepplová) koji često tematiziraju putovanja mladih ljudi, napuštanje zemlje podrijetla, zatim stanja izmještenosti likova, pokušaje snalaženja u stranim europskim (ili i neeuropskim) zemljama i njihovim užurbanim metropolama, kao i povratke likova i suočavanje s novom stvarnošću u staroj domovini. To je, dakako, vezano uz problematiziranje individualizma likova, njihove usamljenosti, ali i sposobnosti integriranja pojedinaca koji su, često naglo, otišli iz matične kulturne sredine u novu, do tada nepoznatu sredinu; pitanja njihovih manje ili više stabilnih identifikacija u nesigurnom svijetu koji se ubrzano mijenja; te nadasve, u konfrontaciji s “velikim svijetom” introspektivno uranjanje u nutrinu subjekta i iznalaženje njegovih emocionalnih i intelektualnih reakcija na vlastiti bitak u fragmentiranoj, za pojedinca nezainteresiranoj zbilji, u kojoj pak on nastoji pronaći svoju, baumanovski kazano, “životnu politiku” i više ili manje pokušava ne izgubiti svoj unutarnji kontinuitet, odnosno koherenciju narativnoga identiteta (R. Kearney), između ostaloga i pripovijedanjem svoje životne priče.

U romanu *Slike iz života M.* pripovijedanje donosi inventarizaciju, kategorizaciju i sumarizaciju životnih situacija iz aspekta mlade junakinje Marisije koja pokušava odrasti i živjeti u skladu s općeprihvaćenim društvenim očekivanjima (posao, brak, obitelj) nakon godina traganja i lutanja u ne tako dalekom inozemstvu (Beč); dijelom toga je osvrtno na neuspjeli ljubavni odnos u Beču s Rumunjem Janutom, također imigrantom, s kojim pak nije uspjela doći do željene “odraslosti” čije postizanje predstavlja jedan od ponavljajućih motiva u tekstu (“Marljivim radom i oprezom prijeći granicu i izaći iz našega života u drugi svijet, osloboditi se svojega otrcanog djetinjstva i odrasti, postati

odrasli ljudi...”, Žuchová 2016: 72). Pripovijedanje za glavnu junakinju predstavlja i svojevrsno samopotvrđenje ili samoostvarenje (“Događaji kao da se stvarno dogode tek nakon što ih nekome ispričovijedam”, *ibid.* 148), pri čemu okosnicu romana čine dva za nju iznimno važna događaja: majčino umiranje i smrt te ostvarenje mirnoga partnerskoga i obiteljskog života s Otom, nakon njezina konačnog povratka iz Beča u Bratislavu. Svoju priču mlada djevojka povratnica pripovijeda u deset poglavlja, osciliranjem između prisjećanja na proteklih nekoliko sumornih godina, opisivanja svoje mnogo smirenije i, u profesionalnom i intimnom smislu, relativno ispunjene sadašnjosti; kao i projekcijama i vizijama sretne budućnosti, osobito pri kraju romana; vrijeme pripovijedanja pak doživljava kao “prijelom” koji želi zabilježiti. Nekoliko retrospektivnih fabularnih linija odmiče priču od predvidljivosti i daje joj slojevitost: propituje se priželjkivano osobno sazrijevanje, vlastita pripadnost, i nastoje rješavati problemi Marisije uhvaćene u procjepu između intimnoga i javnoga, privatnoga i poslovnoga, stranoga i svoga. Osobna sjećanja junakinje ne čine samo glavninu radnju romana *Slike iz života M.*, nego će joj biti važna i u budućnosti kakvu priželjkuje (“Najvažnije je to da treba skupljati lijepa sjećanja. [...] sjećanja nam nitko ne može oduzeti. [...] U sadašnjosti treba pripaziti kako bismo u budućnosti imali lijepa sjećanja”, *ibid.* 139), čime će se, s natruhama ironije, zaokružiti priča o unutarnjem kontinuitetu narativnoga identiteta.

Osvrnimo se na, u uvodu spomenutu, temu putovanja, izmještanja i povratka. Odlazak iz rodne Slovačke u Beč za Marisiju je značio ispunjenje želje za avanturizmom, želje za samostalnošću i neovisnošću od majke, ali je, naravno, imao i sasvim pragmatične razloge potrage za poslom i stjecanja životnih iskustava u Europi bez granica. No u konfrontaciji s velikim gradom susreće se sa svom hladnoćom i neumoljivošću kapitalističko-liberalnoga tržišta, lišenoga razumijevanja za pojedinačne potrebe prilagođavanja novoj sredini, pored toga, u društvu je još uvijek prisutna opreka Zapad : Istok, teritorijalno uvjetovana kulturna pripadnost te pojava negativne stereotipizacije s kojom su likovi, ekonomski imigranti, suočeni. Bratislava, grad u kojem se radnja romana *Slike iz života M.* događa, ne predstavlja grad uz koji je junakinja Marisia emotivno vezana, ali će to s vremenom

postati, nakon što zauvijek napusti Beč u kojem se nije uspjela integrirati. U prostornim dihotomijama Beč : Bratislava; Zapad : Istok; ondje : ovdje, Beč u očima glavne junakinje gubi svoj (imaginarni) sjaj i definitivno prestaje biti mjesto idealizacije. S druge strane, Bratislava predstavlja prostornu točku u kojoj dio života proveden s majkom u manjem slovačkom gradu (djetinjstvo i mladost) neopozivo završava, a novi život (još jednom) za junakinju upravo započinje. Bratislava tako za Marisiju predstavlja prostor realizacije, a ako je Beč oznaka za njezinu prošlost, Bratislava znači sadašnjost i, još važnije, budućnost. Na odluku o njezinu povratku zacijelo je utjecala i spoznaja da će u kulturno i jezično stranoj sredini vjerojatno uvijek pripadati onim Drugima, imigrantima i da, usprkos brojnim i upornim pokušajima, nikada neće postati ravnopravan član domicilne zajednice sa svim pravima i društvenim statusom koji takva pripadnost, prema shvaćanju Marisije, donosi.

Umiranje majke i njezina smrt pak iznova potiču junakinju na postavljanje dugoročno neriješenih pitanja i čitateljima omogućuju prisnan uvid u njezino proživljavanje i pokušaj rješavanja tereta emocionalnih naslaga i prikrivenih starih trauma: od spomenutoga ljubavnoga brodoloma s Janutom, permanentne ekstremne usamljenosti, do najveće traume, naime, komunikacijske, ali i emocionalne otuđenosti od majke (očiti primjer: na dan majčine smrti Marisia odlazi na plivalište jer ne zna što bi drugo u nedjelju radila u gradu u kojem nikoga ne poznaje) i nemogućnosti ostvarivanja bliskoga odnosa s njom ("Mama i ja nikad nismo vodile prisne razgovore. Zamišljati taj razgovor s mamom ljepše je nego što je nekoć bilo razgovarati s njom", *ibid.* 134). Majka je željela da kći ostvari svoj život kroz odnos s muškarcem, a kada to nije išlo s čovjekom kojega je voljela (Janut), Marisia ostvaruje majčinu (a sada vjerojatno i svoju) želju s drugim partnerom, Otom, što se može shvatiti i kao zakašnjelo unutarnje pomirenje s majkom. Ipak, suštinski problem junakinje – osjećaj usamljenosti – neće se riješiti ni promjenom sredine, a ni planiranom udajom za Ota, ili će se riješiti tek prividno jer Marisia ne uspijeva izgraditi pravu bliskost ni s njim ("Jednako tako ne mogu učiniti ništa više nego promatrati Otov svijet. Mogu ga zamišljati, ali ne mogu u njega ući", *ibid.* 151). Želja za formalnom pripadnošću većinskoj zajednici (npr. "U Bratislavi sad imam više znanaca nego svih onih godina u Beču", *ibid.* 137) i stalan posao medicinske sestre koji donosi određeni dignitet i sigurnost, u Bratislavi se dakle postupno realiziraju i doprinose Marisijinoj predodžbi sreće u vidu stjecanja građanskoga statusa i spomenute "odraslosti". Pored velike obitelji koju dobiva s Otom i materijalne sigurnosti, otuđenost subjekta u odnosu na okolinu pak i dalje traje ("Ja živim u svojem svijetu i nikad neću živjeti u drugom", *ibid.* 159).

Prema "uputama" autorice u komentaru na kraju romana, *Slike iz života M.* valja čitati kao svojevrsni nastavak njezina prethodnog romana *Lopovi i svje-*

doci. Na taj će način čitateljima biti mnogo jasniji pojedini dijelovi radnje, ali i refleksije i reminiscencije glavne junakinje u romanu *Slike iz života M.* (poput uzroka problema u odnosu Marisije i Januta, detalja iz Marisijina djetinjstva i mladosti, odnosa nje i majke). Ipak neka pitanja i dalje će ostati bez odgovora: upadljivo nepostojanje prisnosti kćeri i majke, uzroci upitnoga moralnog integriteta i stanovite emocionalne hladnoće Marisije i dr. Marisijine emocije naspram bliskih ljudi kreću se od gotovo ravnodušnosti ("Dok sam ja sjedila u vlaku za Beč i veselila se ljetu, mama je umirala dalje", *ibid.* 121) do gotovo dirljive empatije ("Premda podrobno znam što sam radila na dan mamine smrti, nikad neću doznati što je osjećala mama u trenutku kad je umrla", *ibid.* 122). Vezano uz to, na mjestu je postavljanje pitanja o učincima moralnoga relativizma na pojedine Marisijine odluke (odnosi se i na roman *Lopovi i svjedoci*).

Uspoređujući oba romana, treba međutim reći da je u romanu *Lopovi i svjedoci* glas autora snažniji od glasa likova: u tom se romanu, naime, mijenjaju fokalizatori u pojedinim poglavljima, pa kada radnju pripovijeda primjerice Janut, lako se uočava da se u taj lik projiciraju želje i misli Marisije, jer su gotovo identične onima koje nalazimo u nastavku romana, gdje ih izgovara Marisia, što djeluje poprilično neuvjerljivo (baš kao i pojedini segmenti radnje). U romanu *Slike iz života M.* u izgradnji lika Marisije primjećuje se znatno zreliji pristup, kako temi, tako i književnoj obradi u odnosu na autoričin prethodni roman; uz dublju introspekciju i veću životnost glavnoga lika, tomu doprinosi i poigravanje s analepsom i prolepsom, uvijek iz pozicije homodijegeze. Naracija se (posebno ako je čitateljima poznat i prethodni autoričin roman) može katkada doimati kao nedovoljno razrađena, s određenim brojem manje funkcionalnih digresija (npr. izmišljanje životnih priča Marisijinih poznanika). Zamjetan je autoričin smisao za detalje koji su ponekad ipak nesvršishodni u cjelini priče. "Telegrafski" stil poznat iz prethodnih proznih tekstova Svetlane Žuchove u većoj se mjeri napušta, rečenica postaje dulja, bogatija, promišljenija a time i sugestivnija.

Usprkos određenim tehničkim nedostacima i strukturnim aporijama, roman *Slike iz života M.* Svetlane Žuchove spada u recentna slovačka književna ostvarenja koja imaju što reći čitateljskoj publici. U romanu nalazimo, s većim ili manjim naglaskom, reprezentacije pet narativa o ljudskom stanju kako ih navodi Z. Bauman: emancipaciju, individualnost, vrijeme/prostor, rad i zajednicu. Intenzitetom pitanja što ih subjekt postavlja o suvremenom svijetu i, ponajviše, o sebi i dovoljno plauzibilnim oblikovanjem unutarnjega svijeta glavne junakinje Žuchová potiče na razmišljanje; svojim smislom za, primjerice, umetanje sitnih epizodnih priča u tkivo romana te prožimanjem refleksije i naracije potiče užitak čitanja, a to su zasigurno osobine dobre proze.